

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 19

Рівне – 2010

Збірник наукових праць

«Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 19. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2010. – 309 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України
часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”
визнано фаховим виданням у галузі історичних наук
(постанова від 17 квітня 2010 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 2 від 24 вересня 2010 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2010

12. ДАЛО. Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 430.
13. ДАЛО. Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 430.
14. ДАЛО. Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 430.
15. ДАЛО. Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 301.
16. ДАЛО. Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 301.
17. ДАЛО. Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 301.
18. ДАЛО. Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 301.
19. ДАЛО. Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 371.

УДК 94: 281. 93

Мишков В.

ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АДРІАНА (ЧЕТВЕРГОВА) В КОНТЕКСТІ НАЛАГОДЖЕННЯ КОНСТРУКТИВНОГО ДІАЛОГУ МІЖ РОСІЙСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ СТАРООБРЯДНОЮ ЦЕРКВОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ

У статті розкрито діяльність старообрядницького митрополита Адріана, показано його роль в процесі налагодження діалогу між старообрядництвом та Російською Православною Церквою.

Ключові слова: старообрядництво, православ'я, розкол, старообрядницькі приходи, Білокриницька церква.

В статье раскрыта деятельность старообрядческого митрополита Адриана, показано его роль в процессе налаживания диалога между старообрядчеством и Российской Православной Церковью.

Ключевые слова: старообрядчество, православие, раскол, старообрядческие приходы, Белокриницкая церковь.

This article describes the activity of metropolitan Adrian his role is rotined in the process of adjusting of dialog between Old Belief and Russian Orthodox Church.

Key words: Old Belief, Orthodox religion, Split, Common Faith, Bilokrynytsa church.

Актуальність дослідження. Звичне існування старообрядців поряд з Російською Православною Церквою не означає того, що проблема церковного розколу вирішена. «Розділення, яке тривало віками, стає звичним явищем – говорив у доповіді патріарх Московський Кирило, – але неможна визнати об'єднання Російської Церкви завершеним, доки ми не об'єднаємось у братньому спілкуванні в Христі з істинною гілкою російського православ'я» [16]. Це не просто комплімент зі сторони Московського патріарха, - це визнання історичних заслуг старообрядництва. І не лише в збереженні традицій російської культури, але і в господарському розвитку країни, в укріпленні економічної міці Російської держави. Таким чином, Московська патріархія зробила серйозний крок на викорінення розколу, котрий відбувся три століття тому.

Більш чим трьохсотлітня історія Російської Православної Старообрядницької Церкви довела, що вона не маргінальна чи тимчасова організація, на яку можна не звертати уваги, існування якої можна ігнорувати, а впливова та самодостатня організація, з котрою необхідно рахуватися та шукати шляхи порозуміння. Тому дослідження процесу налагодження діалогу між старообрядництвом та РПЦ є актуальним та необхідним у наш час.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному аналізі проблеми налагодження діалогу між Російською Православною Церквою та старообрядництвом, ролі у цьому процесі очільника Російської Православної Старообрядницької Церкви митрополита Адріана (Четвергова).

Досягнення мети передбачає вирішення наступних завдань:

- об'єктивно визначити роль і місце митрополита Адріана в процесі налагодження діалогу між православними церквами;

- з'ясувати, який вплив діяльність митрополита Адріана здійснила на організацію Російської Православної Старообрядницької Церкви.

- проаналізувати перспективи подальшого розвитку стосунків між двома гілками православної віри.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи став принцип історизму, реалізований із застосуванням низки методів: аналізу та синтезу, логічного, історико-порівняльного та класифікаційного. Поєднання згаданих методів дало можливість ґрунтовніше систематизувати та дослідити процес налагодження діалогу між Російською Православною Старообрядницькою Церквою та Російською Православною Церквою.

Стан наукової розробки теми. Нажаль, у вітчизняній та зарубіжній релігієзнавчій та історичній літературі немає спеціальних праць, які були б присвячені комплексному дослідженню процесу діалогу між Російською Православною Старообрядницькою Церквою та Російською Православною Церквою. Хоча є праці, які представляють собою спробу аналізу діяльності старообрядництва, котрі з'являються одразу після церковного розколу в Московській державі XVII століття. Першими дослідниками старообрядництва в силу своєї професійної приналежності стали чиновники царського уряду Росії і православні богослови, зокрема митрополит Дмитро Ростовський (Туптало), ректор Петербурзької Духовної академії Макарій та інші.

Література цього напрямку є найчисленнішою. Чиновники та богослови ввели до наукового обігу значну кількість джерел, зробили спробу більш-менш адекватної оцінки релігійної практики старообрядництва, розробили аргументований категоріальний апарат.

В історичній науці періоду Російської імперії утвердились погляди, згідно яких старообрядництво представлено як малочисельна секта неосвічених та впертих людей, котрі готові померти «за один аз». Ця популярна думка, яка, нажаль, не втратила своїх позицій і зараз, була сформована в угоду державної влади російськими істориками В. Татищевим, С. Соловйовим, С. Платоновим. В радянський період питання стосунків старообрядців та Російської Православної Церкви не висвітлювалось, дослідження церковного життя проводилось в контексті атеїстичного виховання народу. З розпадом Радянського Союзу розпочався новий етап у дослідженні означеної проблеми. Реалістична традиція сприйняття старообрядців була сформована працями С. Вуграфта, І. Ушакова, Л. Воронцової, С. Філатова та інших.

Звичайно, останнім часом в наукових періодичних виданнях друкуються роботи українських істориків, культурологів та філософів, що спеціально досліджують історію старообрядництва України. Однак їх праці мають локальний характер, і в основному стосуються Південно-Західної України та сусідніх з нею регіонів. В цих працях акцентується увага більше на побутовій та культурній стороні життя старообрядництва. Серед них праці історика О. А. Пригаріна, А. І. Федорової, Т. Д. Сапожнікова [6]. Старообрядництво Слобідської та Лівобережної України стало предметом дослідження Ю. В. Волошина та С. В. Таранця [1, 7]. Однак жодним вченим не було простежено еволюцію у взаємовідносинах між РПЦ та РСПЦ, тому дана робота є необхідною, оскільки сприятиме подальшим науковим розвідкам.

Результати дослідження. Московський церковний розкол не має історичних аналогів – прихильники традиційних та незмінних форм і норм руської православної церковності, виступаючи проти їх модернізації та оновлення, залишалися при старих церковних нормах, освячених беззаперечним досвідом святості Руської церкви. Християни-старообрядці захищали концепцію «Третього Риму», розуміючи її як останній оберіг чистих форм православної віри, тобто безпосередньо в есхатологічному значенні – саме так, як і розумів цю релігійно-історіософську концепцію московський народ. Досліджуючи історію старообрядництва, дивуєшся поєднанню, на перший погляд, непокінченого: з одного боку – вражаючий динамізм, неодноразова зміна основ релігійного життя, а з іншого – ідеологія, в основі якої відмова від будь-яких нововведень, готовність померти «за один аз». Варто зазначити, що саме ця ідеологія дуже багато вимагає від вірних: довгих богослужінь, строгих постів, багатьох заборон у повсякденному житті. Старообрядці вважали, що вони постійно повертаються до «Святої Русі», хоча насправді вони створювали цей образ за власною уявою. Одна з головних відмінностей старообрядницького образу «Святої Русі» від уявлень православної більшості ґрунтується на принциповому антиєтицизмі, десакралізації світської влади, котра підтримала офіційну православну церкву і жорстоко переслідувала прихильників старообрядництва.

Важливе місце в діяльності Православної церкви посідали взаємини зі старообрядцями. Зауважимо, що останні теж належать до православних, але для уникнення плутанини ми, використовуючи термін „Православна церква”, ведемо мову виключно про Церкву офіційну. Понад триста років переслідувань та утисків призвели до того, що старообрядці з недовірою ставляться до сучасних представників влади та православної церкви. Приємно констатувати, що незважаючи на недовіру, в наш час відбувається послідовне налагодження діалогу між двома церквами.

Важливий крок в примиренні зі старообрядництвом був зроблений постановою Священного Синоду Російської Православної Церкви від 16 грудня 1969 року. Православним священикам було дозволено при необхідності вчиняти церковні таїнства над давньоправославними християнами. Ініціатором постанови був митрополит Ленінградський та Новгородський Никодим (Ротов), котрий продовжив власну ініціативу на Помісному Соборі 1971 року, виголосивши доповідь «Про відміну клятв на старі обряди». Питання про визнання старих церковних обрядів було вирішено остаточно і безповоротно. Те, до чого старообрядці прагнули впродовж трьох століть, було досягнуто. Та Діяння Собору 1971 року не призвели до входження старообрядців у Російську Православну Церкву.

Діалог між церквами вийшов на новий рівень вже на початку ХХІ століття, а саме з квітня 2004 року, коли Соборним рішенням очільником Російської Православної Старообрядницької Церкви став митрополит Адріан (Четвергов). зміни, що відбулися за час його управління Старообрядницькою церквою, призвели до активного пожвавлення церковного життя та кардинальним змінам становища старообрядців в російському суспільстві. Старообрядництво перестали вважати занепадаючою «сектою», котра складається з неосвічених старців, для котрих віра – це постійне повторення неважливих обрядів та церковних норм [3, с. 24].

Політика Адріана доволі дискусійна; важко визначити наскільки її вектори відповідають старообрядницькій традиції. Необхідно зауважити, що практично не обговорювалась внутрішньоцерковна політика митрополита Адріана, через те, що вона не викликала серйозних заперечень в середовищі старообрядців. В богослужінні, принципах влаштування власної церкви він нічого не змінював. Найбільшу увагу він приділяв духовному вихованню. Адріан проявив стійку волю, добившись того, що Духовне училище на Рогожському кладовищі почало функціонувати. В Російській Православній Старообрядницькій Церкві десятиліттями існувала гостра нестача духовенства. Митрополит Адріан рішуче розпочав вирішувати кадрову проблему: рукоположив 21 священика та 15 дияконів. Він упорядкував систему церковного управління – існували єпархії, що не мали власних архієреїв. За своє коротке управління він призначив єпископів на деякі кафедри, для інших знайшов достойних кандидатів, та не встиг їх рукоположити [5, с. 44].

Важливим є те, що очоливши Російську Православну Старообрядницьку Церкву, митрополит Адріан суттєво ослабив протистояння між старообрядцями та неофітами, чим попередив розкол церкви. Таким чином, внутрішньоцерковна політика митрополита не могла викликати серйозної критики. Її позитивний вплив на Старообрядницьку церкву неможливо не помітити. Хоча можна вказати на одну сферу діяльності митрополита, що знаходиться на стику внутрішньої – і зовнішньоцерковної політики – про місіонерство. Здекларовані митрополитом наміри розгорнути місіонерську діяльність не знаходили розуміння в церкві та поза нею. Однак це прагнення Адріана не встигло виразитись в конкретних кроках, тому також не викликало публічної реакції.

Предметом основних суперечок та дискусій стали кардинальні зміни, що намітились у стосунках з суспільством, світською владою та Російською Православною Церквою. До Адріана керівництво Російською Православною Старообрядницькою Церквою продовжувало політику самоізоляції: необхідний мінімум контактів зі світською владою, співробітництво з науковими та культурними установами відбувалось лише з ініціативи світських партнерів, та й без участі єпископату Старообрядницької церкви. Не було ініціативи жодних контактів з Російською Православною Церквою та представниками інших конфесій. Митрополит Адріан повністю відмовився від цих звичаїв.

Серед його новацій важливе місце було приділене налагодженню контактів з вченими, що досліджують старообрядництво. Ці ініціативи відігравали важливу роль для позиціонування старообрядництва в суспільстві. Митрополит рішуче змінив відношення своєї церкви до ЗМІ. Він дав багато інтерв'ю центральним та місцевим світським ЗМІ, в яких не боявся зачіпати найбільш дискусійні та спірні питання. Деякі відповіді Адріана і зараз не знаходять розуміння в середовищі старообрядців, зокрема про можливість об'єднання з Російською Православною Церквою, про те, що старообрядці можуть співпрацювати з РПЦ в боротьбі з поширенням сектанства. Проблеми Російської Православної Старообрядницької Церкви та внутрішньокерковні конфлікти стали загальновідомими, та саме це сприяло популяризації старообрядництва. Очевидно, що старообрядництво в роки Адріана претендувало на становище найбільш відкритої конфесії в Росії, всі її проблеми та конфлікти активно та відкрито обговорювалися, що сприяло підняттю авторитету старообрядництва.

Найбільш суперечливою, на нашу думку, ініціативою митрополита була його політика, направлена на співпрацю зі світською владою та встановлення діалогу з Російською Православною Церквою. Митрополит проявив надзвичайну активність у взаємодії з різними владними структурами, добився підняття авторитету Російської Православної Старообрядницької Церкви, піднесення її офіційного статусу та допомоги влади в задоволенні матеріальних потреб церкви. Адріану вдалося добитись власного призначення в Президентську раду, він отримував запрошення для участі в державних святкуваннях, для короткого часу управління церквою все це разом взяте – значний успіх.

Курс на активне зближення зі світською владою був неоднозначно сприйнятий старообрядцями. Багато з них висловлювали побоювання з приводу того, що цей курс призведе до принизливого становища старообрядництва, що воно стане однією зі складових ідеологічного обслуговування влади. Ці побоювання особливо поширились після того, як глава Російської Зарубіжної Православної Церкви митрополит Лавр сказав, що «Президент Путин говорив нам о необходимости привлечь старообрядцев к процессу объединения Русской Церкви» [9]. Недивно, що в середовищі старообрядців можна було почути думку, мовляв Путін хоче знищити стару віру, а Владика не протистоїть цим починанням світської влади.

Новизна у відносинах зі владою та суспільством, яка була характерна для правління митрополита Адріана, насправді була глибоко вкорінена в старообрядницькому світогляді та історії. Ізоляціоніські позиції для давньоправославних християн завжди були вимушеною реакцією на переслідування та утиски. Закінчувалось переслідування – припинявся і ізоляціонізм. При Адріані старообрядці почали повертатись до традиційної суспільно-політичної позиції, це повернення було передбачуваним та необхідним. Заслуга митрополита була в тому, що він зробив це повернення більш рішучим та послідовним.

Більш нетрадиційним та суперечливим з точки зору старообрядництва був курс на діалог та співробітництво з Російською Православною Церквою. З моменту обрання Адріан інтенсивно контактував з єпископатом Російської Православної Церкви та заявляв про можливість та необхідність діалогу та конструктивних відносин з РПЦ. Свою позицію митрополит пояснював прагматичними та принциповими аргументами. З точки зору інтересів старообрядництва, глава Російської Православної Старообрядної Церкви вважав діалог з Російською Православною Церквою необхідним, оскільки при тісному співробітництві РПЦ і влади, будь-яке рішення про задоволення прохань старообрядців повинно було погоджуватись з архієреями Московського Патріархату. Та митрополит виходив не лише з позицій елементарних прагматичних інтересів: «... На наш взгляд, главное сегодня – это установление нормальных добрососедских отношений с РЦ МП. Не думаю, что все контакты должны ограничиваться обсуждением только имущественных и деловых вопросов. Полагаю, что причины разделения, суть церковного раскола и его последствий в самом ближайшем будущем станут предметом серьезного исторического, богословского и церковно-канонического исследования в соответствующих межцерковных комиссиях» [9].

Митрополичий престол Російської Православної Старообрядної Церкви став вакантним після смерті митрополита Адріана в серпні 2005 року. Адріан пробув керівником церкви впродовж 1,5 року і за цей час, на нашу думку цілком заслужено, отримав репутацію реформатора. Після його смерті боротьба за митрополичий престол розгорнулася між його послідовниками, прихильниками продовження між церковного діалогу та представниками консервативної групи старообрядців. Премогли прихильники реформ, а главою Старообрядницької церкви було обрано самого молодого по хіротонії єпископа Казанського та В'ятського

Корнилія (Тітова). Новий митрополит заявив про продовження політики Адріана та сприяння налагодження діалогу між православними церквами. «Думаю, то, что владыка Адриан начал, нужно продолжать, укреплять и развивать. С Божией помощью это принесет соответствующие духовные плоды... ..Поддержание дипломатических контактов с соответствующими структурами Московской Патриархии является полезным и целесообразным направлением Московской Старообрядческой Митрополии» [9].

Корнилій заявив також про важливу роль митрополита Адріана в розвитку Старообрядницької церкви в умовах морального занепаду російського суспільства. За його словами, короткий період першосвященства митрополита Адріана вчинив прорив у розвитку старообрядництва: характерною ознакою Російської Православної Старообрядницької Церкви стала відкритість, за допомогою якої Церква здобула авторитет в суспільстві. Також відбувся прорив у стосунках зі світською владою, з Російською Православною Церквою та толками старообрядництва.

Предстоятель Російської Православної Старообрядної Церкви митрополит Корнилій (Тітов) висловлюється за продовження діалогу з Московським Патріархатом перед лицем сучасних викликів. « Несмотря на то, что это весьма трудный диалог, который не предвещает быстрых успехов, так как между нами различия по ряду серьезных духовных вопросов. Нам необходимо вести диалог с Московской Патриархией, чтобы начать поиск путей противления надвигающейся глобализации, для возрождения в России культурных и духовных традиций нашего народа» [9].

В різних промовах митрополит Адріан (Четвергов) та митрополит Кирил (Гундяев) – теперішній патріарх Російської Православної Церкви говорили, акцентували увагу на тому, що їх церкви належать до російської традиції, прагнуть до справжнього відродження російського народу та держави. Тому можна зробити припущення, що позитивні тенденції до зближення між церквами продовжаться і протистояння між Православною церквою та старообрядництвом будуть припинені.

В цілому, можна зробити висновок, що Старообрядницька церква не зможе принципово змінити власний шлях розвитку, котрий обрав митрополит Адріан. Політика відкритості, більш чи менш послідовна, буде продовжена тому, що вона вкорінена в старообрядницькому розумінні та відповідає сучасним інтересам Російської Православної Старообрядницької Церкви. Митрополиту Адріану вдалося лише рішуче та послідовно активізувати дану політику. Хоча можна зробити припущення, що відкритість старообрядців може припинитись, але це відбудеться лише в одному випадку, – якщо в Росії встановиться тиранія та знову розпочнеться переслідування давньоправославних християн.

Висновки. Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше зроблено спробу дослідження комплексу проблем і особливостей трансформації стосунків між Російською Православною Церквою та Російською Старообрядницькою Православною Церквою. В статті автором проаналізовано еволюцію у відносинах між Російською православною церквою та старообрядництвом - від взаємного невизнання до цілком нормальних відносин котрі побудовані на засадах толерантності, поваги, віротерпимості. Визначено основні проблеми, котрі заважають налагодженню нормальних відносин та вказано на шляхи їх подолання. Доведено, що налагодження конструктивного діалогу є необхідним і в ньому зацікавлені обидві гілки православної віри.

Практичне значення статті полягає у можливості застосування фактологічного та концептуального матеріалу роботи при написанні конкретно-проблемних та узагальнюючих праць з історії XVII століття, історії релігії в Україні, релігієзнавства. Окремі факти, судження та гіпотези, висловлені автором у статті можуть бути використані науковцями для подальших розвідок при дослідженні історії старообрядництва.

Джерела та література

1. Волошин Ю. В. Розкольницькі слободи на території Північної Гетьманщини у XVIII ст.: історико-демографічний аналіз: дис. д-ра іст. наук: 07.00.01 / Юрій Володимирович Волошин. Національний ун-т. Києво-Могилянська академія. - К., 2006.
2. Извлечение из отчета обер-прокурора Святейшего Синода графа Толстаго за 1869 год. – Вольнские Епархиальные Ведомости. – № 1-24. – 1871 – РОКМ.
3. Извлечение из отчета обер-прокурора Святейшего Синода за 1870 год. – Вольнские Епархиальные Ведомости. – 1872. – № 1-17. – РОКМ.
4. Краткия замечания об отношении русских сект к государству. Вольнские Епархиальные Ведомости. - №1-36. – 1891 – РОКМ.
5. Михайлов Г. Старообрядческая Церковь: падчерица государства? /Г. Михайлов // Духовные ответы. Вып. 15. – М., - 2001.
6. Прігарін О. А. Монастирі та церкви старообрядців Подунав'я кінця XVII – першої половини XIX століття. / Олександр Прігарін // Історія релігії в Україні: науковий щорічник. – Львів: Логос., 2004. – кн. I. – с.477-483.
7. Таранець С. В. Джерела з історії старообрядства Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст. / Сергій Васильович Таранець. – НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Музей історії та культури старообрядства України. - К., 2007. - 456 с.
8. Шугаєва Л.М. Православне сектантство в Україні: особливості трансформації: Монографія/ Людмила Михайлівна Шугаєва. – Рівне, 2007. – 320с.

Інтернет ресурси

1. <http://portal-credo.ru/>
2. <http://www.starobryad.narod.ru/>

З М І С Т

NOTA BENE

Грипич С.Н. ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НА СТОРІНКАХ ФАХОВОЇ ПЕРІОДИКИ, ПРЕДСТАВЛЕНОЇ У ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ РДГУ (<i>Рецензія на періодичне фахове видання „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: зб. наук. праць: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету”</i> . – Рівне: РДГУ, 2000 – 2010)	3
ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	
Удод О.А., Юрій М.Ф. ВЛАДА У КИЇВСЬКІЙ РУСІ	7
Заглинська Л.В., Гоголь Т.В. УКРАЇНСЬКІ ГРОШІ В ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНОМУ АСПЕКТІ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОВИХ ГРОШОВИХ ВІДНОСИН	17
Єрасов Б.В. УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ МІЖ КНЯЗЕМ ВОЛОДИМИРОМ ТА ЦЕСАРІВНОЮ АННОЮ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ	28
Омельчук Б.А. РЕЗИДЕНЦІЙНЕ БУДІВНИЦТВО НА ЛЬВІВЩИНІ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ XVII СТОЛІТТЯ	32
Казначєва Л.М. РІЧПОСПОЛИТСЬКІ СЕЙМИКИ У ШЛЯХЕТСЬКОМУ САМОВРЯДУВАННІ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ	37
Шеретюк Р.М. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ПІД ЧАС ПРИЄДНАННЯ УНІАТІВ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ УКРАЇНИ ДО РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КІНЦІ XVIII СТ.	42
Нагорний В.В. ПЕНІТЕНЦІАРНІ ЗАКЛАДИ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У БОРОТБІ З УКРАЇНСЬКИМ ПРАВОСЛАВНИМ СЕКТАНТСТВОМ У XVIII - ПОЧАТОК XX СТОЛІТЬ)	47
Нікітін Ю.О. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПО СТВОРЕННЮ І РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ НАРОДНОГО ЗДОРОВ'Я В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ, ХАРКІВСЬКІЙ ТА ПОЛТАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЯХ У II ПОЛОВИНІ XIX СТ.	51
Шугаєва Л.М. В ПОШУКАХ ІСТИННОГО ПРАВОСЛАВ'Я. ІНОКЕНТІЙ БАЛТСЬКИЙ	57
Киридон А.М. УТВЕРДЖЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ПОБУТУ В СУСПІЛЬСТВІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1920-Х РОКІВ: ОНТОЛОГІЧНИЙ І АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ	59
Доброчинська В.А. ЮРІЙ ШУМОВСЬКИЙ: ВІХИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ (1908–2004)	68
Абакунова Г.В. АНТИСЕМІТСЬКА ПОЛІТИКА НАЦИСТСЬКОЇ ВЛАДИ В РАЙХСКОМІСАРІАТІ «УКРАЇНА»	73
Киридон П.В. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ ХРУЩОВСЬКОЇ ДОБИ	79
Чура В.І. КОМПАРТАПАРАТ І РЕЛІГІЙНИЙ РУХ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ НАПРИКІНЦІ 80-Х РР. XX СТ.	84

Мишков В. ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АДРІАНА (ЧЕТВЕРГОВА) В КОНТЕКСТІ НАЛАГОДЖЕННЯ КОНСТРУКТИВНОГО ДІАЛОГУ МІЖ РОСІЙСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ СТАРООБРЯДНОЮ ЦЕРКВОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ	88
Веремейчик Л.Ф. СОЦІАЛЬНЕ СЛУЖІННЯ ПРОТЕСТАНТІВ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ	92
Милуш В.І. ВПЛИВ ХРИСТІЯНСТВА НА ВІЙСЬКО: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ І СУЧАСНІСТЬ	95
Филипчук С.В. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ЦЕРКОВ	100
Давидчук С. ВІЗИТИ ВИЩИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ В УКРАЇНО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ 90-Х РР. ХХ СТ.	103
Сидорук Т. В. ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА НА ПРОЦЕСИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	110
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Прищепя Б.А. НОВІ АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТОПИСНИХ МІСТ ВОЛИНИ	117
Прищепя О. П. РОЗВИТОК ТОРГІВЛІ У МІСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ДОБУ ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	123
Мельничук Н.М. СИМВОЛІКА ПОЛЬСЬКОГО СОКОЛЬСТВА ВОЛИНИ: ПОХОДЖЕННЯ І ТРАДИЦІЇ (1921-1939 рр.)	127
Ленартович О.Ю. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОУН НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД 1921-1939 РР.	131
Цецик Я.П. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ВОЛИНИ У 1931 – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1935 РР.	136
Жив'юк А.А. ТЕАТР ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ: РІВНЕНСЬКИЙ ВИПАДОК	142
Семещук В.М. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МЕЛПОРАТИВНИХ РОБІТ НА ВОЛИНІ В УМОВАХ «ЗАСТОЮ»: ПРОБЛЕМИ І СПРОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	148
Виткалов С.В. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ТОВАРИСТВА ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ РІВНЕНЩИНИ	156
Демянюк І. НА ПЕРЕДНЬОМУ КРАЇ. Нарис історії Української Гельсінської Спілки на Рівненщині	159
ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Постоловський Р.М. НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЧЕСЬКИХ ЗЕМЛЯХ	168

Бевзюк Є.В. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЧЕСЬКИХ І СЛОВАЦЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	177
Агасиев Икрам Керим оглы ПРОБЛЕМЫ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ НЕМЕЦКИХ КОЛОНИСТОВ В ЮЖНОМ КАВКАЗЕ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ ХІХ ВЕКА	183
Івчик Н.С. ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В СФЕРІ ОСВІТИ У ПІВДЕННО-ЗАХІДНОМУ КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.	187
Константінова В.М. ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО МІСТ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІД МАНІФЕСТУ ПРО ВОЦАРІННЯ ОЛЕКСАНДРА ІІІ ДО МІСЬКОГО ПОЛОЖЕННЯ 1892 Р.	191
Троян П.С. КОЛОНІАЛЬНЕ ПИТАННЯ В НІМЕЧЧИНІ 1841 – 1884 рр.: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	195
Плюта Н.В. ФРАНЦІЯ І КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНІ 80-90-Х РР. ХІХ СТОЛІТТЯ	198
Валюх Л.І. АНГЛО-НІМЕЦЬКИЙ КОНФЛІКТ В ПІВДЕННІЙ АФРИЦІ (1895 – 1896 рр.) В ОЦІНЦІ АНГЛІЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ	204
Хитровська Ю.В. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО КЛІРУ В ДЕРЖАВНИХ ДУМАХ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ДИСКУСІЙ НАВКОЛО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВІСТЬ УЧАСТІ ДУХОВЕНСТВА У ПОЛІТИЦІ В ПРАВОСЛАВНІЙ ПРЕСІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	209
Ласкавий Д.В. УГОДА ГРІНВУДА – БЕРАНЖЕ 1919 р. І НАФТОВИЙ СОЮЗ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ФРАНЦІЇ	213
Скопова О.І. ЕТНОПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ КРИЗИ КОНСТИТУЦІЙНО-МОНАРХІЧНОГО ЛАДУ В ІСПАНІЇ (1918-1931 РР.)	216
Бородинська Л. ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СПІЛЬНОТИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН У ПОЛЬЩІ (1918-1939 РР.)	221
Давлетов О.Р. РІХАРД ДАРРЕ – ВІД АГРОНОМА-КОЛОНІЗАТОРА ДО МІНІСТРА ПРОДОВОЛЬСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТРЕТЬОГО РЕЙХУ: ШТРИХИ ДО ПОЛІТИЧНОГО ПОРТРЕТУ	225
Піковська Т.В. НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ПРОГРАМАХ НІМЕЦЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ПЕРШІЙ ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ В 1920 – СЕРЕДИНІ 1930-х рр.	229
Постоловський Р.М. ДЕМОКРАТИЧНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (1944 – 1945 рр.)	233
Віруцька С.В. СУСПІЛЬНО - ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ В ПОЛЬЩІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОДІЙ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ»	239
Лемак Н.М. ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ Е. ХІТА В УМОВАХ ЕВОЛЮЦІЇ ТРАДИЦІЙНИХ ЗАСАД КОНСЕРВАТИЗМУ ДО НЕОКОНСЕРВАТИЗМУ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)	244

Пелех Є.І. УЧАСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ ФРН У МІЖНАРОДНИХ ЗУСИЛЛЯХ ІЗ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРИТОРІЇ БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ (1991-1995)	251
Генега І.М. ДОКТРИНА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ Є.ПРИМАКОВА: ВІД РОМАНТИЗМУ ДО ПРАГМАТИЗМУ?	255
Санжаревський О.І. СПІЛЬНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОБОРОНИ БІЛОРУСІ ТА РОСІЇ В КІНЦІ 90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ДОГОВОРУ ПРО СТВОРЕННЯ СОЮЗНОЇ ДЕРЖАВИ	261
Бояківський Л. С. ГЕОСТРАТЕГІЧНИЙ ПРОЕКТ БУДІВНИЦТВА ГАЗОПОРТУ ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ ЕНЕРГОБЕЗПЕКИ ПОЛЬЩІ: ДИСКУСІЯ В СЕРЕДИНІ КРАЇНИ	265
Павлюк Т. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ ПРО ПРИЄДНАННЯ МІЖ ХОРВАТІЄЮ ТА ЄС	268
Буз О.М. ЖІНКИ В ПОЛІТИЧНІЙ ТЕОРІЇ	372
Троян С.С. ПОЛІТОЛОГІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ТЕОРЕТИКО-ЕКСПЛІКАЦІЙНИЙ ПІДХІД	276
ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ	
Якимчук О.О. ВІТЧИЗНЯНІ ІСТОРІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХЕТСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ШЛЯХТИ РІВНЕНСЬКОГО ПОВІТУ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ	281
Ветвінська Н.О. ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ПРОБЛЕМИ В ІСТОРІОГРАФІЇ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО ЯЗИЧНИЦТВА В ХІХ- ХХ СТ.	286
Дібас О.А. КЛАСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНБАСУ (1861-1914 рр.)	290
Грипич С.Н., Граб О.В. КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)	294
Гуч С. СТВОРЕННЯ БІБЛОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ІСТОРИЧНІ, ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ РЕГІОНИ УКРАЇНИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ	299
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	303
ЗМІСТ	305

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 19

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – Третяк О.Ю.

Обкладинка – Самсонюк В.Б.

Підписано до друку 30. 09. 2010 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 100. Обліково-видавничих аркушів 30,00. Віддруковано засобами оперативної поліграфії ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2010. – Випуск 19. – 309 с.
